„ЗАСТАВА“ излази трутиру недељи и то: средом, петком и недељом.

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 12 фор.
на по године . . . . . 6 „
на четврт године . . . . . 3 „
на један месец . . . . . 1 „
За Србију:
(у сребру.)
На годину 120 гроша, на пола године 60 г. на четврт године 30 гроша чарш

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по 6 нов. од сваке врсте оваких ситних слова, а за жигсе плаћа по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“ у Нови Сад, у дунавској улици.
РУКОПИСИ не враћају се натраг.

Поједини бројеви листа у месту могу се добити по 10 нов. у трговини Љ. Стефановића и браће М. Поповића код „црвене руже.“

БРОЈ 78. У НОВОМЕ САДУ, У ПЕТАК 5. (17.) ЈУЛА 1874. ГОДИНА IX.

ЖИВИО АРСЕНИЈЕ V. МИТРОПОЛИТ-ПАТРИЈАРХ СРПСКИ!

Са изразом верности и лојалности народа српског Њ. Величанству владаоцу и овој држави, приступио је народни сабор у Карловци у данашњој својој седници решењу прве своје задаће: избору митрополита српског и једнодушним гласом, већ толико пута несумњивим поверењем народним одликовани епископ будимски, Арсеније Стојковић, изабран је за митрополита и патријарха српског.

Тако гласи прва вест данашња са сабора која до нас стиже, и ми је предусретамо са ускликом: слава сабору народном, живио Арсеније V. српски митрополит-патријарх!

Мислимо да је мало прилика у којима се са толико основаности и оправдања можемо сматрати за тумача осећаја народнога као приликом овом и са овим ускликом. Колико народу српском мора бити мило, да је већ једном дочекао тренутак да може поглавицу своје цркве угледати, толико му је још двојином милије, што у избраној поглавици цркве своје гледа мужа у сваком погледу достојна љубави и поверења, ког му православни народ српски у овој јерархији на сусрет носи, као што је то већ у више прилика показано.

Народ српски у обсегу српске патријаршије примиће овај резултат саборског деловања са највећом радошћу. Но у тој радости и одушевљењу не треба губити из вида, да је избор митрополита тек почетак свршетка, и да сабору и народу тек сад предстоји гомила задатака, које ваља решити.

Овај и оваки избор митрополита, има за народ наш двоструk значај. Он значи прво победу они начела, која је народна слободоумна странка српска усвојила за свој програм на пољу црквено-просветног живота народа српскога, и то победу не толико материјалне природе, — јер ће ова бити тек онда и подпуна, кад се цела зграда нашег црквено-просветног живота сагради и уреди — колико моралне и унутарње, т. ј. таке, која је сатрла у самом народу нашем елеменат неваљалства и учврстила јаван морал, коме је плод ова, овако дивно развијена и учвршћена свест народна о својим правим потребама. Друго, значи тријумф народне свести, чврстоће и истрајности у борби са елементима, који разоравајући утицаше на живот и организам народа. Ради тога значаја, и ради општег уверења, да се жезал патријарха Чарнојевића није могао положити у боље руке но што су руке Арсенија V., — ми удружисмо свој глас гласу општег весеља.

Ми не можемо сумњати, да ће се круна моћи оглушити овако једнодушном изразу жеље народа српског, оног народа, који је стотинама хиљада мишица из средине своје, бранио државу ову и са стотинама хиљада груди заклањао у часовима опасности круну да јој сјај непот авни; ми неможемо веровати да ће круна одрећи своје потврде овом избранику народа, коме и сама признаје све врлине које је, одликујући га, и показала, — ма колико противници противне гласове распростирали.

Према оваком држању сабора српског, према овако једнодушно израженој жељи народа српскога, поступати по савету непријатеља народа српскога, значило би хотимице и без икаквог разлога отуђивати један народ, који, кад би се заслуге за државу и престо узеле у обзир, стоји у првим редовима народа ове разно- и млогонародне државе; значило би хотимице ићи на то, да се осујети консолидовање саме државе и повратак нормалног расположаја у народу српском, — значило би најпосле, да се неће задовољство, ни на једном крају државе.

Ми мислимо да здрава политика не може ударити таким путем, а држимо да би сад најмање било узрока томе, као што у опште никад није саветно чинити неправде једном народу, и надамо се — јер би желили, како у интересу самог народа српског тако и државе — да се то неће ни учинити. Доста се већ лутало по тами предрасуда и погрешни претпоставака за фењером блудни синова, па се онако и пролазило. Време је да се престане једанпут, јер угарска држава јако осећа последице таког поступка.

Што није у нашој руци, о томе не ћемо говорити. Ми се надамо да ће круна уважити рекама српске крви толико пута посведочене изразе лојалности народа српског, и да му неће на жао учинити. Било међу тим како му драго, за сад је доста сатисфакције народу српскоме у самом акту избора, у самој тој околности, да је први пут биран српски митрополит слободно и без непосредног притиска, те се воља народна могла изјавити у чистом правом свом облику, и да је самим околностима у дело приведена ма и моментано конзеквенција оног захтева народне странке, који је био камен спотицања на сабору од год. 1869. на име: изборни председник сабору без ограничења сталежа.

То су осим личности избраног митрополита два добитка, које је народ српски изнео из ове четиригодишње прежестоке борбе, што такође ваља уважити, и које сад беше згодно споменути, јер се указују као плод трудова народне странке и издржљивости народа у борби. —

О самој личности изабраног митрополита, нећемо говорити, јер је у опште позната и уважена. Али завршујући ове врсте морамо још рећи: да избор његов са потврдом може постати стожером мира и корисног рада у нашем народу, или у противном случају наставак борбе с владом и унутарњим противницима. На прво се ваља спремати, на друго, за сваки случај ваља спреман бити.

А сад и опет: слава сабору — живио Арсеније V. митрополит и патријарх српски!

МИЗЕРИЈЕ МАЂАРА.

На дневном реду стоји у угарском сабору владин предлог о уговору жељезничке свезе угарске са румунском и у свези с тим, предлог о концесијонисању жељезничке пруге темишварско-оршавске, — што се сад, пошто је прекинута дебата о изборној новели, у претрес узело.

Колико се овај предмет на први поглед по себи чини невине нарави, јер спада у ред народно-економни питања, то он ипак, ради нарочити околности ипак има своју еминентно политичну страну. Ово се опазити могло и без нарочитог познавања суштине овога питања из држања владе у конференцији деаковске странке, где је у очи расправе саме условила примање овог свог предлога својим опстанком. Дакле, или да се деаковска странка упне, да сабор предлоге владине прими, или — Битовљев кабинет одступа. То је већ доста да се види, да предлози владини о темишварско-оршавској жељезници и свези угарски жељезница са жељезницама ивежевине Румуније, нису само питања материјалне природе, него да имају и своју политичну страну од веће важности; иначе се неби могло разумети, како да влада од таког предмета прави кабинетско питање, и то у овом времену, где се посљедицама кабинетске кризе неможе догледати ни ра витак, а камо ли крај посљедице.

Ми смо већ једном приликом, говорећи о опадању уплива и моћи мађарске владе на више народавно место и друге факторе, који на државополитични живот Угарске имају утицаја, казали: да је Угарском овладало стање, слично ономе, какво се замишља да је морало бити при грађењу вавилонске куле. Министри мађарски нису више извршиоци воље народа ове земље — или како већ нису то никад ни били, но само извршиоци, воље *Мађара* што су такође сад већ и престали бити — но неке друге, мање видовне, ал свакојаке таке, која стоји в н сабора угарског, ван представника народа.

Та је улога врло жалосна, али је тако. Самостална са сваке стране влада, неможе тако често долазити у прилику, или боље у неприлику, да своје предлоге у сабору *својој* већини препоручује претњом отступања, оставке. Што та лекарија помаже, знак је да се и сабор не осећа на чврстом земљишту, и знак је даље тај, да се држава налази у абнормалном болесном стању.

То су све познате ствари, но како је увек опасност мања кад је позната, го није сгорег спомињати је.

И ова дебата саборска о реченим владиним предлозима жељезничким потврђује критично стање Угарске и сведочи, да је влада и против воље своје, дакле приморана била поднети сабору предлоге, који наилазе такорећи на једнодушан отпор земље. И заиста, колико је ова влада у другим питањма несамостална, и управо оруђе у туђим рукама, још се даје и разумети ако и не оправдати, кад су то оне руке, које јој сваки час могу угасити екзистенцију; ал овде у овој прилици управо је у шкрипцу најгадније природе, јер се налази у рукама прости финансијални шпекуланта. Овај положај постао је као посљедица финансијалне палитике Лоњајеве, која је материјалну снагу Угарске сисала дотле, док није земљу довела на поруб финансијалног и државног банкротсва, од чега се мађарски политичари хтедоше спасти с тим, што су тако рећи на милост и немилост предали се једној новчарској конзорцији страни капиталиста. Тим путем, одклонила се тренутна опасност јесенашње кризе, која је познатим последњим зајмом од седамдесет и пет милиона за неко време одклоњена, или боље речено, заустављена.

У оно време саопштени су били тешки услови тога зајма, и по томе су познати. Јављено је било и то, да је уговор зајма тога учинио речену финансијалну конзорцију господарем финансијалне политике угарске, и то се сад јасно, делом показује. Пруга темишварско-оршовска, са свезом са румунском жељезницом код Оршаве, по мњењу стручњака, а с погледом на државну политику Мађарима од таке користи, а особито не за Будим-Пешту — што је идеал Мађара — као што би била свеза на другом ком месту. Али је она у интересу те конзорције, која држи у рукама као својину румунске и један део угарски жељезница, и с тога се ево влада сили, против свог бољег убеђења, да је у дело приведе јер — тако хоће конзорција, која је влади дала свој новац у зајам и осим овога под врло тешким условима.

Немамо потребе да сами изричемо пресуду над оваким стањем. Навешћемо само, шта један *деаковачки* лист, лист баш оне странке, која је свему узрок, овим поводом вели. „Унг, Лојд“ наиме, говорећи, где би за Угарску корисна била жељезничка свеза, спомиње Црвену Кулу, вулкански кланац, Тамиш, Боцу и Ојточ, а нигде оршавску свезу и вели даље: „Пруге, које долазе са истока, по томе би имале свој природни завршетак у Будим-Пешти. Данас се све то обрнуло. Ми немало те снаге, да се састарамо за многобројне друге жељезничке пруге, које би конкуренцију држале. Ми нисмо у стању створити у Будим-Пешти свезу са источним прометом. Угарска је болна и сиромашна, немоћна и слаба. Постала је слаба, болна и немоћна, услед ударача фаталне судбе м грехова и погрешака њени политичара. Над нама се извршује изрека основатеља хришћанства, која гласи: онима ће се дати који имају, а од они који немају, одузеће се и оно, што имају. Ми подлежемо под теретом грехова наши политичара. Питање темишварско-оршавске жељезнице није питање опортунитета, него материјалне моћи.

То је једино права основа, на којој *данас* ваља решавати питање свезе жељезница угар.-румун. Закони морални и економни чудновато упливишу на нас. Судија позиаје олакшавајуће околности; он може круто слово закона и умекшати, ублажити: закони народне привреде неумољиви су. Ми се опиремо, да не испијемо горку чашу, али ми ћемо је морати испити до последње капи. За погрешке појединаца мора сада целина да трпи. И пашто се ми опиремо томе, што се неда избећи? Ни смо ли ми само заслужили ову судбу? Нисмо ли трпили (и потпомагали богме У.) оно газдовање, које нас је бацило у ову беду? И дал смо данас, после таКа горка искуства, бољи него пре? Нису ли нам и данас још милије речи од горке истине?

Да, ово поклоњење заслужило је да буде кажњено. Оно је своју судбу заслужило, јер не беше боље од оних, који га водише (? У.) Оно је изгубило свест о истини и приносило је жртве на олтар лажи, те већ изгледа, да није ни способно да се истини повратн. Овај положај *моралног понижења* и приморaности, у коме се сабор налази због владини предлога, заиста је грозан, ако би га свели на узроке и основне елементе његове. И у том положају незнају горди политичари никакве друге утехе, но да се сами лажу и обмањују, да је ситуација, у којој се ради тога питања налазимо, најповољнија, најбоља и најспасоноснија од свију ситуација, које се могу замислити. . . . . .

Обрнимо се од те гнусне слике нагрђивања истине. *Тај систем за цело неће дуго трајати.* Капитале, које је затекао већ је прождеро. Сад се спрема да начне и будућност земље. Но на срећу то неће тако лако ићи, као што се неки надају. За то би требало *кредита*, а тог имају само они, којима је будућност у рукама.“

Тако „Унг. Лојд“, који завршује с тим: да је банкротство државе на прагу и неизбежно, ако се не вотирају ови предлози, који су по себи највећа несрећа.

Лепе ствари. А како онда стоји Угарска, како сабор и како влада?

ПРЕГЛЕД НОВИНА.

„Народност“, лист, који је под уредништвом Васе Ђорђевића у Осеку почео излазити, доноси у свом 2. бр. од 29. пр. мес. о срп. нар. сабору чланак, који саопштавамо овде као доказ, да на црквено-просветном пољу једне и исте тежње струје кроз све крајеве српства у овим земљама.

Чланак тај гласи:

„Данишњим даном отвара се у сремским Карловцима црквено-народни конгрес. Нема ваљда ниједнога Србина, који је рад своме народу добра, а да се није обрадовао сазиву овог сабора, јер је већ дотужала неизвестност и неред у нашим црквено-народним стварима. Скрајње је време било, да се те ствари у ред доведу, с тога је посве поњатна ова радост, којом се наш народ одазвао сазиву овог конгреса. Али је уједно при сазиву овога конгреса било нечега, што је смућивало веселе сваком правом и честитом Србину, а то је наредба, по којој конгрес овај има по дојакошњем начину митрополита да бира, и то у присуству кр. комесара, што је до сада значило под упливом кр. комесара и по вољи сваком другом, само не народу српском.

Но при свем том народ српски уздајући се у данашњи напредни дух времена, којим је он скроз надахнут, и уздајући се у себе, у своју сталну вољу, и у праведну своју ствар, прихватио је са радошћу и такав конгрес, јер је држао, да ће се ипак интенција (тежња) јавних и потајних противника разбити морати о дух онај, који у народу српском веје и живи, о тврду вољу и оправедну ствар народа српског. Изчекивало се само још на личност комесарову, и када садашњи кемесар Хубер наименован бијаше, српски је народ лакше одахнуо, јер је у том наименовању опазио зрачак боље наде, да ће се поштовати воља народна. Али мало беше, за дуго не беше, и ево се већ навлаче и опет неки црни облаци над нашом црквено-народном автономијом.

Иза како је наш народ са малим изузетком скоро оне исте посланике за овај конгрес изабрао, који су и последњи пут год. 1872 изабрани били, бијаше реч, да ће Њег. величанство краљ потврдити онога за митрополита, који буде већину за себе имао, ово би и одговарало и данашњем духу времена, и вољи народа српскога, и правди и уставном начелу.

Али ево сада на самоме прагу црквено-народног конгреса и у очи самога избора митрополита приправља се и опет атентат и на данашњи дух времена, и на уставно начело слободнога избора, па и на саму црквено-народну автономију нашу.

Како већ са сви страна неповољни гласови допиру, оће угарска влада под силу, да подигне свога кандидата, садашњега администратора патријаршије на столицу митрополитску, а у том живо је подупире „Обзор“. Но нека влада угарска и tuti quanti раде што им год драго, народ српски нити хоће, нити може другче, него као што му његова дужност налаже, и као што то право законом ујамчено собом доноси. Сила проти томе може шта хоће, али воља нашега народа свесна и узтрајна, част и достојанство народа иште, да у садашњим околностима од свих наших посвећених глава на столицу српске митрополије и патријаршије седне онај, који је до данас код нашег народа подпуно поверење задобио; а то је будимски епископ Арсеније Стојковић. Само у њему народ српски гаранције има, да ће српске црквено-народне ствари, фундације и управе разни народни фондова поћи и ићи законитим путем, на срећу и корист српске цркве и српскога народа! Зато је и наша лозинка: живио митрополит Арсеније Стојковић.

А мађарска владајућа странка, као и брат наш у Обзору нека пусте, да Срби сами своју цркву и своју автономију уређују, нека си не тару о том главе, па ће бити много боље.

Завршујући ове редке, морамо још приметити, да нам је врло жао, што „Обзор“ као орган народне слободоумне странке, у редовима које и ми увек стајасмо, те и данас стојимо, препоручује за српског митрополита данашњег администратора патријаршије уза све то, што је тај цењени лист све до сад обављене изборе за српски срк.-народни конгрес изборе јавности приопћио, те се непосредно осведочио

да већина народа за митрополита Арсенија Стојковића жели, јер је овога за такова већ унапред извикала. Та и ми овде у Славонији и Хрватској борећи се на политичком уставном пољу тражисмо и тражимо, да се на надлежном месту уважи оно, што већина народа, или цео народ хоће. Па кад и Срби и на црквено уставном пољу тим истим правцем иду, како да „Обзор“ противно томе поступа и проти Арсенија Стојковића, кандидата огромне већине народа, другог неког за митрополита истиче. То није доследно.“

ГОВОР Д-РА НИКЕ МАКСИМОВИЋА

сомборског посланика, држан 7. јула п. р. о. год. у 266 седници уг. сабора у расправи о изборној новели.

Пошт. кућо! Што сад на крају дебате и при највећој нестрпељивости куће узимам реч, да означим свој положај према расправном предмету, не чиним то с тога, што би налазио за нужно нове разлоге навести за своје становиште, колико поглавито с тога, што се у кући и такове ствари помињале, које се путањем овај пут проћи не могу.

Пошт. г. министар унутрашњих послова тврдио је у свом образложујућем говору, да у Угарској две врсте становништва има и то: мађарски народ и остале у овој домовини станујуће *стране* народности. Право имаде штов. г. посланик Керкапољи, кад замера, што су пале многе неумесне речи у ватри дискусије ако и не с намером, јер сам уверен, да непромишљене речи, што се изговоре у саборници, имају велики замашај не само у кући, него и ван сабора у целој земљи. Међу тим ово пребацивање не може се нас тицати на овој страни, него се тиче самога штов. гос. министра унутрашњих дела. Кад земља сазна, да сам г. министар унутр. послова оваку разлику прави, да сам он ову земљу дели на два противничка табора, дакле да он сам одпочиње у сабору агитацију противу народности, па потоме и против укупне отачбине, пошто су поједине народности саставни делови целе домовине наше: нека буде уверен, да последице такових дистинкција никако немогу од користи бити по општу ствар, већ на против од неизмерне штете. Ја држим, да би баш његова дужност била као земаљског министра ставити се на земљиште самога закона, кад о народностима ил о земљи говори, и да је ово учинио, онда неби о нама тврдити могао, да смо *стране* народности. Ако узмемо за основ већ постојећи премда нас незадовољавајући закон, који декретује само један политично нераздељив, уједињени мађарски народ, али поред тога признаје и друге народности, не појмим да се и из овог закона даје извести то безумље, да су у Угарској осим мађарског народа сви остали странци. Кад је јуче узео реч штов. г. министар, помислих да ће ове своје речи разјаснити услед позива мога пријатеља Костића, али на жалост он то не учини и из његовог јучерашњег говора толико сам сазнао, да више воли Аустрију, него у овој земљи станујуће народности (одобравање на крајњој левици).

Нека ми допусти сад шт. кућа, да неке примедбе учиним, на говор поштованог г. посланика Коломана Тисе.

И ја са своје стране одобравам г. посланику, што је на крају своје беседе — опомињући штовану кућу да буде увек справедљива према народностима и онда, кад народности као што он рече изазивају — саветовао, да се пошт. дом неда уклонити с пута правде и справедљивости. Признајем да ме је обрадовала та необична појава, да се г. посланик из уског видокруга народног себичњаштва уздигао на висину државничког схваћања, но на жалост морам констатовати, да сам штов. г. посланик није следовао своме савету, јер у целој беседи својој нападао је народности са неоправданим огорчењем, наваћујући у својој љутини ствари, које су, које неумесне, које неправедне. Ја ћу само неколико да споменем, и то оне, на које се досад није рефлектовало.

На примедбе г. посланика о источној Швајцарској одговорио му је мој посланички друг Бабеш; са своје стране додајем још то, да мој пријатељ Полит није ни имао на уму, да оствари ову науку своју, као што тврди штов. г. посланик, већ ово беше само вентилација мисли без икаквог позитивног резултата у толико, у колико небеше поднесена штов. кући у форми предлога дакле ни с том жељом, да о томе кућа одма сада решење донесе.

Даље наводи штов. г. посланик Тиса, да су народности задовољене и за доказ томе позива се на закон о народностима, у ком су народностима уједамчена права код власти до најширег круга. Нека ми опрости штов. г. посланик ако га опоменем на дебате, вођене приликом расправе тога закона, и ако се добро опомиње — о чему не сумњам — мислим да неће порећи факт, да се народности ни најмање нису задовољиле са тим законом, нити су задовољне сада у стадији извршивања. Но ја пошт. кућо прелазим сада то питање, да ли смо ми задовољни с тим законом или не, па ћу да пређем на питање, да ли се тај закон бар извршује онако као што је донесен? На ово питање одговарам са „не“ и ето вам опет једног узрока више нашем незадовољству. Небројено пута изнашали смо пред штов. кућу случајеве, који су очевидно потврђивали, да овај закон о народностима само на папиру стоји, пошто се баш они делови му изигравају при изведењу, који колико толико иду у прилог народностима. Немогу дакле дати за право шт. г. министру унутр. дела, кад тврди, да сте према народностима свагда справедљиви били које при донашању за њих повољних закона, које у изведењу тих закона. И непомињући друго, позивам се на молбу вар. општинства новосадског, што је као наручена баш у данашњој седници пријављена, из које се јасно види, да штов. г. министар унутр. дела парализујући протузаконим наредбама одређења законска не даде овој општини, да врши своја права у смислу закона у погледу упорабе језика. Могао би осим тога још више факта навести за доказ томе, да се према нама не гледа ни на правду ни на закон, већ поступа се како се кад хоће, но овај пут нећу то да чиним поглавито с тога, што овај предмет није сада на дневном реду, а и због тога, што је мој пријатељ Бабеш већ јуче у беседи својој изнео неброј такових чинова, који до сада још нису оповрг нути. Само још на једну ствар желим обратити пажњу штов. куће и то на такову, коју штов. г. посланик Тиса није поменуо, а то је IX. зак. чл. од год. 1868. И ово је штов. куће, један закон, који смо и ми Срби са радошћу поздравили, само је то жалост, што и овај закон од свога постанка од г. 1868 па све до данас још није изведен и то не нашом кривицом, већ — ово смем одлучно тврдити — кривњом саме владе. Кад немогу све, допустите само ово да наведем. Сви добро знамо, да је српски сабор обавив свој прави задатак, наиме устројство срб. конгреса поднео влади цео организациони оперант свој ради потврђења и потом и то нашао за нужно, да се и митрополит изабере. Па шта је онда одговорила влада? То је рекла, све дотле, док се неодобри устројство саборско не може се ни митрополит бирати.

Затим је прошла година дана, сабор се опет сазове и стави му се од стране владе за задатак, да бира митрополита с том мотивацијом, да се не може потврдити организациони оперант конгрески све дотле, док се митрополит неизбере. Дакле без устројства не може се бирати митрополит, а без митрополита ни може се одобрити устројство — није ли тиме влада довела ствар ову у такав circulus vitiosus, из кога се не може исплести, ако и даље овим путем пође. Међутим радо признајем добру вољу садашњег просветног министра, коју показује при решењу ове важне ствари. Уверио сам се о томе из више приватни разговора с њиме, уверава ме то нарочито и та околност, што се српски сабор и опет сазива. Очекујем сада, штов. куће, да ћете овом приликом заиста показати, да ће се извести закон, који се нас тиче, онако као што то изискује сам закон и поштовање аутономних права наше цркве; очекујем од вас, да ће те схватити замашај овог питања са културног гледишта и са своје стране признати, да је крајње време већ, да се уреде наши црквени и школски послови, и да и српски народ овако консолидован, ваља да пође на поље напредка.

Нека ми допусти штов. кућа да на примедбе штов. г. посланика Тисе своје мњење кажем о реакцији. (Чујмо.)

Шта може бити тежња реакције? По мом мнењу реакција иде на то, да сасвим уништи уставност у Угарској и да уведе апсолутизам; може пак реакција и на то ићи, да са уништењем нашег устава заведе нов у тој цељи, да Угарску Аустрији утелови.

Да ће оваку реакцију народности подпомоћи, то ја шт. куће, одлучно поричем. Та сви ми знамо врло добро, да су се и Срби борили за успоставу угарског устава и што је овај извојеван, не може се то захвалити искључиво истрајности мађарског народа — коју ја иначе драговољно признајем — као што тврди шт. г. посланик Тиса, него и подпори Срба и осталих народности. Ми смо и онда били, а и сада смо искрени пријатељи угарске уставности, само не ћемо да се ова уставност злоупотребљује искључиво у корист једне народности, као што би хтео — као што сам признаје — шт. г. министар унутр. послова. Ја се не бојим дакле реакције, и ако се једном приближи Угарској, мислим да ће нас наћи готове на одпор, нас, народности исто тако као и вас Мађаре. Но пређимо ми то питање: шта ће бити последица реакције? Мислим, да смо у томе сви на чисто; право је питање за нас, како се реакција може предупредити, уклонити? Ја држим, шт. куће, да ћемо реакцију само тако од себе одклонити, ако у Угарској небуде уставност слушкиња само једног народа, већ опште благо свих у отачбини нашој станујућих народности.

Признајем ја шт. куће, природан супериоритет мађарског народа већ по томе, што увиђам, да су чињенице овог супериоритета у његовим рукама; али с друге стране не могу бити пријатељ измајсторисане супремације мађарске народности, јер сам тог уверења, да овака супремација у опреци стоји са равноправности, која истиче из основних начела уставности; и ово измајсторисано надмоћије мађарске народности сматрам ја као главни узрок, управо као извор нашег незадовољства.

Изволте се одрећи ове тежње ваше, па ће наступити опет подпуна слога међу нама, шта више наступиће опште задовољство у целој земљи.

Нека ми допусти штов. кућа на последку да рефлектујем још на ове речи пошт. г. посланика Тисе: „Обраћам пажњу г. посланика на то, да ће баш они, који одричући опстанак државе са оваким претераним захтевима огорчавају духове, бити узрок томе и последицама, што из тог произићи могу, ако мађарско законотворно тело изгуби своју трезвену мирноћу и промене политику справедљивости према немађарским народностима“. Неће ми нико порећи то, штов. куће, да је било у овој саборници небројено пута и такових говора, који су и по вашем схватању патриотички били (поричање на средњој левици). Па какве су последице имали овакови говори? Никакве. Искусили смо ми то не само онда, кад смо ми говорили него и онда кад је н. пр. сам штов. г. посланик Тиса дигао реч у корист народностних гимназија, па са каквим успехом? Никаквим, баш зато, што је говорио у корист народности; искусили смо дакле да је сасвим све једно, говорили ми умерено или не, овако ил онако, ил ма како — успеха нема. У осталом искуство нас је и то научило, да целу ствар — кад већ нема никаквог успеха — оставимо савести својој, да бар чинимо дужност своју, и због тога молим штов. кућу, а нарочито г. посланика, који нам је представио хрђаве последице овакових говора, да никад незаборави то, да смо ми људи савестни и по томе можда и хрђави политичари, али зато необориви, кад смо са својом савести и у томе на чисто, да је правда и правица на нашој страни. Правда је врлина штов. куће, али за мајоритет најтежа политичка врлина, ако ју ваља вршити према мањини, а и то је истина, да већини није по вољи, што се морална одважност увек код мањине налази.

Остаје ми још штов. куће, да са позитивним разловима образложим своје становиште, које заузимам према поднесеном и на дневном реду стојећем предмету; међутим због велике врућине у кући нисам у стању продужити своју беседу. Завршујући дакле говор изјављујем, да основу о изборном закону поднесену од министра непримам за основ специјалној расправи; на против усвајам предлог за одлуку, што је поднео мој посланички друг Мочари заједно са допуном мога пријатеља Полита.

ГОВОР ЈОСИФА ГУЛ-А

саксонског посланика говорен у 265. седници од 6. јула п. р. у расправи о избор. новели.

Поштовани доме! Свако је, ако и не унапред, а оно већ данас са собом на чисто, како ће се гледе данас на тапету лежећег законског нацрта владати, хоћел га примити или не; и не варам ли се то је већина чланова с десне и с леве стране штованог дома озбиљно одважила се, ако не баш на основу правог утваначења, а оно барем на основу споразумљења, да ће законски нацрт за основу специјалне дебате примити. Продужење генералне дебате дакле неће ни од каквог уплива бити на резултат гласања. Па ако ја поред свег тога реч узимам, то не чиним толко зато, што су неке примедбе гг. предговорника управо то у дужност ставиле, него поглавито с тога, што хоћу, разложивши свој вотум, да предупредим неспоразумљене, које би се још појавити могло. И зато молим шт. дом за неколико тренутака стрпљења.

Нико то није порицао, да није нужно, да се постојећи изборни закон промене ил баш сасвим нов изборни закон зготови.

И ја признајем ту нужност, и не само због од других већ наведеног формалног узрока, што је угарски и ердељски изборни закон од год. 1848 само за исвестан случај, а то је за најближи заједнички сабор опредељен био, а не ни с тога само, што то више нег уредном праву од тога променуте околности и интереси народа изискују. Друго, радо ћу и то признати, да је у данашњем положају веома тешко створити праведан закон, који би и правним и реалним одношењима одговарао и пре свега све разреде разног становништва подједнако задовољавао.

Отуд је она тежња природна, која барем прека зла, као на пр. што се вели, да се при попису бирача злоупотребе и при избору подмећивања догађају, жели што пре удалити. И да се је законски нацрт искључиво тиме позабавио, то би ја предпостављајући, да би тако могуће било што пре нов законски нацрт добити, радо при стварању (зак. нацрта) суделовао. Почем пак овај законски нацрт, не подпун као што јесте и даље од тог задатка иде, то га ја по при специјалној расправи стеченом искуству не могу примити.

Вели се, да се нацрт, акопрем целог изборног закона не садржи, баш зато примити може и треба, што ће, ако не свима, а оно већем делу зла доскочити и признајем, да је та лођика јако примамљива, шта више држим, да јој (лођици) замашај прозирем, особито с погледом на предстојећи сабор. Почем сам ја тог уверења, да на пољу политике ма како вештачка средства на послетку ипак ништа не помажу, то држим, да ће овај закон и ако неке очекиване успехе набави, уједно јавном уставном животу од квара бити, па то ће помоћи постојеће одношаје одржати, ил још и места за њих створити. И баш погледом на ту евентуалност не могу тај зак. нацрт примити. И пре свега немогу га примити због онога, чега у њему нема: А то је углављење броја посланика и изборних срезова.

Истина, да ће ово стање, докле га закон непромене, остати, али ипак предстоји промена, ако не броја посланика, а оно изборних срезова.

Господин министар унутр. послова обећао је до душе, да ће већ при састављану његовом број бирача као меродаван моменат употребити. А и централни одбор предложио је, да се штов. влади поднашање таквог закона у дужност стави.

ЛИСТАК.

КАКО СЕ ОДРЖАЛА ПРАВОСЛАВНА ВЕРА КОД ЈУЖНИХ СЛОВЕНА?

Написао године 1860. А. Гиљфердинг.

С руског превео ДАН. Ј. ПРИЦА.

(Свршетак.)

Грци, ако се не варам, држе православну веру као најдражији, најсветији аманет својих праотаца, као достојанство своје у сред светских народа! и у подржавању те вере огледа се најјасније њихов народни патриотизам. Но Грк, кад и остави своју православну веру и пређе у мусулманску, (премда је таких врло мало) не престаје бити, и још се увек зове Грк. Код јужних Словена пак не огледа се у држању своје православне вере толико народни патриотизам, колико унутарњи живаљ њиховог народног бића. Једном речи, Грк чува своју православну веру зато, што је он Грк, али он остаје Грк, ма да и помери вером (само што у том случају промене своју отачбину); Србин и Бугарин чува своју народност толико, колико и своју веру православну, и изгуби ли веру није изгубио отачбину, него је изгубио народност своју; он губи оно, што прави Србина Србином, Бугарина Бугарином, — престаје бити Србин или Бугарин. —

На тај начин држи православну веру код јужних Словена сама народност словенска.

Но рећи ће ко може бити, да одржању православне вере код јужних Словена помаже још и неко споља: Русија и Србија. (?!) Може бити, и од њих се сами може чути почешће глас: да би пропала, и бар не би тако стајала православна вера код нас, да није Русије и Србије. Но не треба на мах веровати томе гласу, који само даје израза неограниченој оданости страдајућих Словена напрема својој једноверној браћи, и не треба се одма гордити с тиме. Било је времена, кад Русија није могла и није кадра била ништа учинити јужним Словенима, и то може бити онда, кад и само име Русије беше сасвим страно осталој браћи словенској и већини народа, а то беше за времена најљућега господарства турскога, кад је православна вера код јужних Словена најљуће цвилила.

Но у истини почињу у најновије време наде јужних Словена све већма и већма јачати, и као да кнежевина Србија подрањује те наде својим примером, и врло благотворно упливише на одржање и подржање православне вере код своје једнокрвне и једноверне браће у суседним земљама. (Камо лепе среће да је тако, али је ту грешна колико оностранa, толико и овострана српско-православна јерархија. Прев.) Али пита је ту веру одржало у самој данашњој кнежевини Србији кроз пуне четири стотине година јаднога стања, у каквом је погна удес саме Босне и Бугарске? Није ли може бити нада на материјално избављење, а не унутарње стихије народног живота?

Јужни Словени несу постојани у својој вери за то, што себе теше: „Претрпимо се до сутра, а сутра ће нас Русија или Србија избавити (ма да их само надање, више мање јако и крепко, разуме се не може избавити толико по хисторијским успоменама, колико им ту помоћи може сама суштина природе људске); не, не мисле они тако о Русији и Србији, већ поникну у своју душу, па се теше: „Ми страдамо за нашу веру, но то је воља божија и слава Богу да има још браће, која ту исту веру исповедају па која не страдају, него славе дане славна опстанка и живлења свога; нека им Бог даде среће, па ће и нас он с временом наградити као и њих, зато, што чувамо његову свету веру.“

Нећу порицати, да је Русија од великог значаја по јужне Словене, што се одржања њихове православне вере тиче али ћу побијати сваку могућност таке предпоставке, да се православна вера само за то тамо сачувала, што је јако уздање у Русију било. Но то не треба да слаби Русе у обвезаности својој, да помажу одржању вере међу јужним Словенима свим средствима, каква им може пружати њихова братска љубав. Јесам ли ја богат, а брат ми је сиромак, то просто уверење, да брат мој неће погинути, не може ме ослободити од обвезаности, да му на помоћи будем. —

Но јесу ли православни Словени од каквог значаја по нас Русе, што се вере тиче? Јесу дабоме или у крајњем случају могу бити, и тај је значај не мало важан.

Нећу да говорим о множини других страна (јер би нас тај предмет одвео далеко иза граница наше задаће). Показа ћу само на један пример. Ни за нас не ће бити згорега да знамо: шта управо држи православну веру код народа? Јужни Словени дају нам жив и необорив одговор на то питање. Ако би се нашло и код нас још таких, који би налазили за потребно, да се за очување вере покушају спољни притисци, то их треба упутити само на јужне Словене. Православна црква не стоји тамо у огради, на којој су врата позатварана, него стоји као слободан сабор од једномислених чланова, који су кадри свакоме казати, који их хоће да остави: „иди брате, ми те не држимо“ — па их тако нико и не оставља.

И почем овај (ц. одб.) изриком захтева, да то не буде онда, како се на основу законских определења састави прва стабилна листа бирачка, то би се звало хотимице очи затворити, да се невиди, да је тај закон уједно и на то опредељен, да свакојако приправи жељена дата за поделу изборних срезова. Противу те цели не би се по себи ништа могло приговарати, бар ја не обазирући се на природу упитног питања, немам узрока истој сметати. Јер ако се нова подела на основу постојећих правних и реалних одношења по правди предузме, то немам разлога, да исту са зебњом ишчекујем. Али се не уздам, да ће се таква подела, пошто се на основу законских опредељења податци покупе, предузети. Па и то је један од оних разлога, због којих законског нацрта ни по садржини му усвојити не могу.

Но сам намеран, да разправљам разне врсте подељивања изборног права и дал су правилна ил неправилна. А једно хоћу да приметим. Ко се само са својим правним чуством посаветује, тај неће онако моћи, него ће морати предпостављати опште право гласовања. Ко се још и на што друго обазре, не може се затајати, да се право општег гласовања није увек до сад као сходно средство за осигурање мирног државног развитка, а најмање слободе, показао (То је друго питање. У.) И дал ће се као таково баш у Угарској показати, може се сумњати готово све дотле, докле је по дојакошњим одношајима могуће, да у наточ захтеву равноправности, један државни грађанин, на основу постојећих одношења, у животу, може дати 100 гласова, дочим његов сусед само један.

С друге стране пак не могу ни поступак законског нацрта одобрити. Јер овај предлаже одржање изборног права и оних државних грађана, који су ово (право избора) већ по својој личној повластици уживали, и то не ли оних, који су га од год. 1848 вршили, него и оних, који су од године 1848 до год. 1872 по истој тој личној повластици ма где у коју изборну листу уписани били. Тај се поступак правда постављеним начелом законодавства од год. 1848, да се никоме, који је једно политично право поседовао, не треба исто одузимати. Ал и без обзира на то, што је сумњиво, е дал се то начело и даље од год. 1848 продужити може, то опет овај зак. нацрт не остаје према том начелу доследан. Јер он предлаже интерпретације (разглабање) односних определења постојећег изборног закона, по којима се млогим неплемићким државним грађанима право избора, које дојако вршише, опет одузима, и ако се њихове околности, дакле основ њихове компетенције није изменуо. С друге стране предлаже зак. нацрт, да разлика censуса, као што је доселе постојала, остане, шта више он њу (разлику) повећава, и тако ће у двогубном правцу показати нетачне податке, умножавајући у местима, где је број бирача и онако велики већ био, без икаквог основа још и више, умањавајући опет у местима, где број бирача и онако мален бијаше, исти још и више. Да он може у случајевима повода дати и самом осујећењу изборног права целог јадног дела становништва, где се на основу разних censуса уписани бирачи, који доселе своје бирачко право у одељеним изборним срезовима вршише, у један изборни срез спајају. А то су све такове околности и евентуалности, које су кадре, ма како искрено и благонаклоно гласила у том погледу поднешена уверавања, нарочито због могуће промене у особама, узнемирујући утицати на мањину, а ту особито на тако зване народности.

Други разлог, с кога ја зак. нацрт и по његовој садржини немогу усвојити, односи се на предложени начин давања гласа. Кад би се само за својом нарави и наклоности поводио, ја би без сваке сумње и оклевања предпоставио јавно гласовање. Мислећи пак, да ће један закон онда само добротворно на јавно гласовање утицати, ако се удеси према постојећим околностима, то ја не могу све дотле, док се мањина, а ту особито и народности небуду кадре осведочити, да нестоји интерес партаје над свима, придружити мишлењу оних, који тајно гласовање ако и не у опште, а оно употребљење његово за тај случај прописују, кад се увиште, да се оно тиме осигурава.

Је немогу зак. нацрта и по садржини због оног определења му примити, које се на језик односи. Ја сам већ једном имао част своје назоре пред пошт. домом развити, почем ја, изузимајући управу оних земаљских звања и завода, којих се делокруг преко целе земље распростире, ту искључивост не држим нити за праведну нити целисходну. С тога и нећу те идеје овом приликом даље развијати, него се на ту једну примедбу ограничавам, да се овде свакојако крњи природно право појединих државни грађана, да ће се то крњење осетити као крњење права, те ће само отуђивати, и баш ће то државни грађани мађарске народности морати појмити, што се они непоколебиво своје сопствене народости држе.

Не могу зак. нацрта напослетку ни због оних определења усвојити, који осим што избор неби вредио, хоће још и тешке казни да осуде на неке учине, који су врло нејасно, ал поред свега тога као злочинства, обиљежени. Та страна тог питања већ је с више страна опширно претресена. Примећујем цигло то, да су упитна определења, ако хоће само оно да узкрате, што је и дојако, а и на другим местима узкраћено, без обзира на формалну страну тог питања, сасвим излишна, а ако и даље иду, да се никако усвојити не могу. Јер у том би случају садржавала ограничење слободе говора, што ја, и то наглашавам, ама баш ни у ком правцу не сматрам за целисходно. Искуство је вавек досад доказивало, да је насилно угушивање појављивања једне мисли, кад је она духом људи овладала, увек више худила него ли хаснила.

Нек ми је још дозвољено неке опште примедбе учинити.

Овде се у погледу на владајући систем и отпочето развијање му и у погледу положаја народности и њихових жудња, као пример за и против спомињала република швајцарска и сједињене северно-американске државе. Не смерам испитивати, да ли и у колко и из којих се разлога даје овај те онај пример на Угарску применути ил не, премда би занимљиво било претресати, дал се сватање, које у Швајцарској и Северној Америци о држави влада, слаже ил не с оним, које је почело у Угарској овлађивати, и ако не, у колико се једно од другог разликује. Двоје ћу ипак казати.

У Швајцарској, која је већ одавна кадра била и која ће кадра бити у пркос тамо постојећој децентрализацији и у пркос правном положају тамо станујућих народности, своју државност сачувати; у тој швајцарској велим, има три државоправне признате и међу собом равноправне народности, где иза сваке јака држава од исте народности стоји. И до сад нит сам чуо нит читао, да је ма која од тих народности на то ишла, да се спој тај део земље с државом једнаке народности, ил да је то само и пожелила. Друго, што сам у том питању приметити хтео, ово је. О томе сам уверен, да ће у истом тренутку, кад с погледом на упитну околност, североамериканска одношења у Угарској завладају, у истом тренутку сасвим престати и сво страховање народности.

Даље је у истом правцу споменут и апсолутизам, и ако се не варам, хтело се тим рећи, да ће он ако се опет заведе, проузрокован бити жудњама народности. Немислим разправљати било право ил не, бил се могао ил не апсолутизам у Угарској завести, и ако би занимљиво било изпитивати, нисул баш понеке народности за време апсолутизма и то у културним стварима знаменито напредовале.

Једно ћу још приметити, и то: апсолутизам није увек дело утврђивања пријатеља његових. Њега кад и кад проузрокују и подпомажу и његови заклети непријатељи. И то се тад догађа, кад у уставној држави до већине доспевша странка или оделење народа своју власт тако употребљава, да они, који с тога пате ил бар мисле да пате, *у пркос својој невољи* напоследку се ипак склоне, радије једноглаван апсолутизам подносити, знајући добро, да за облик те владавине у Европи, или бар већем њезином делу, нема више земљишта, где би постојати могао. Напоследку је стављен у изглед праведан поступак мађарских државних грађана према народностима без обзира на догађаје и могуће евентуалности. Несмерам испитивати, који су догађаји и евентуалности мишљене и ако би занимљиво било истраживати, е дал су догађаји и истинити и чиме су изазвани и шта би могло могуће евентуалности изазвати. Једно ћу пак споменути и то: да сам уверен, да би се немађарски државни грађани благодарним срцем радовали, кад би се једном осведочити могли, да мађарски државни грађани на том раде, да створе такво стање, које би кадро било одстранити горки бол чуства немађарских државних грађана, који им љубав спрам домовине мути.

Ја ћу против законских нацрта гласати.

ДОПИСИ.

—о—о. **У Срему**, 30. јуна. Кад оно беше последња учитељска скупштина у Загребу, за доба друге конштелације, него су данаске, беху и од српских учитеља многи, које је општина тамо о своме трошку шиљала. Ми знамо срезова у којима се католички и српски учитељи бираху за горе речену скупштину, и који су у истину у Загреб ишли и на самој скупштини учествовали. — Рекосмо горе за доба друге конштелације, а то мислим само за доба — Рауховога, па и тада беше могуће да и српски учитељи беху учасници учитељске скупштине у Загребу. Данаске пак стижу позиви, за другу учитељску хрватску скупштину, која ће се у Петрињи обдржавати, и у срезу шидскоме тумачи се, да тај позив гласи ли за римокатоличке учитеље, што ми никако не ћемо и не можемо веровати, јер би нам по све сакато изгледало и могли би се запитати: јел то *вероисповедна* учитељска скупштина? — Ми држимо да позиви гласе: за хрвастке пучке учитеље, у које учитеље по речи пучке разумевамо *народне*, и из тројединице, камо и Срем спада, а таки су јурве и српски и хрватски. Да боме да би ваљало разговетније диванити и писати, па да се боље разумемо, јер што је ту шепртљити? на среду с истином, као што људи од карактера и поштења раде. —

У осталом као што чујемо у шидском срезу беху јуче сви римокатолички учитељи, к сремској области позвани да бирају изасланике. да иду на хрватску учитељску скупштину у Петрињу, и то о трошку обштинском. Каква ли је то равноправност? какво ли братинство? — Општине сачињавају и сносе трошкове и православни и римокатолици — ако ћемо по „вероисповести“ обележавати — а да уживају благодети општинске само римокатолици? То се не зове братински, већ то је сада прње и горе него за доба — Рауха. —

Јуче код избора учитеља у Шиду, васколико римо-католичко свећенство у Шид се је код сремске области згрнуло, па је удешавало, и за предстојеће општинске изборе, те ћемо видити какву су смицалицу пронашли, и хоћедули се и сада у општинске одборе моћи увући, као што их је народ после саборских избора пре две године обављени, у општинске изборе и одборе, са најбољим уверењем бирао, на које су се многи гадним начином до јако захвалили. —

Код избора пре две године владаше слога и поштење, а како се избори обавише, и „Рауховство“ паде, окренуше пријатељи леђа и заборавише за слогу и братинство. Време се вреба и седнице држе да само православни Србин не буде у жупанији биран. Све што је српско нека не живи, тако слепци захтевају, ђорави и луди варају, а кљасти и богаљасти помажу, на чему им баш ни мало не завидимо. —

Оволико узгред ваљало нам је рећи.

Бела-Црква на Ивањ-дан. Учитељи белоцрканског протопрезвитерата држаше свој сремски збор 13. јуна о. г. у месту Белој-Цркви. На истом суделоваше 21 учитељ осим публике, која из разни сталежа састављена беше. — Том приликом донеше скупљени народни учитељи следеће одлуке, које овде укратко саопштавамо.

1. Умолити славни срп. нар. сабор, да одређења §. 65. „Уредбе за срп. нар. школе“ анулира, а на место њега, прво стручне књиге и напутке набави, те тим сваком учитељу полагање испита омогући; даље да се рок полагању испита не означи, већ кад који учитељ спреман буде, да се сам за полагање пријави. —

2. Искати од слав. срп. нар. сабора стално заступство срп. нар. учитељског сталежа у сабору, које би се само из 14 учитељски посланика састојало.

3. Пошто је још на многим местима учитељство при худој плати, поглавито у Клисури, где учитељ још и сад ужива 5 фор. месечно и скоро више ништа, то има се слав. срп. нар. сабор умолити, да би наредбу издао, како би по §. 70. уредбе за срп. нар. школе одређени минимум свугде скоро у живот ступио. —

4. Да би учитељска породица после смрти му, у неколико просјачког штапа ослобођена била, — тога ради умолити слав. школски савет, да очински око тог поради, како би се што скорије пензиони фонд васцелог овостраног срп. нар. учитељства основао.

5. Пошто се велика оскудица у учитељским снагама опажа, то је овај збор за добро нашао, умолити слав. срп. нар. сабор, да што више добри штипендија, из срп. нар. фонда, за питомце на обема учитељским школама одреди, како би с једне стране ту оскудицу избећи могли, а с друге пак стране вољу у срп. младићима к томе позиву пробудили.

6. Напоследак збор изабере сремски централни одбор белоцркванског протопопијата, који у Белој-Цркви постоји и који ће са осталим сремским централним учит. одборима у свезу, у погледу рада ступити, и тако за чланове овом централном одбору изабрати су: за председника Гига Војновић, за перовођу Ника Стојковић, учитељи белоцрквански; — одборници: Паја Поповић учит. кусићки, Кука Милосављевић учит. Соколовачки, и Младен Давидовић учитељ врачегајски. —

Многи ће дуље око своје око друге тачке овог учитељског рада задржати и по свом схваћању и мњењу свакојакима учитеље овог протопрезв. представљати, међутим нека сваки поштовани читаоц овог цењеног листа не заборави да овом белоцркванском протопопијату спада и Клисура, тај сиротни срп. предео у коме још учитељ за 5 фор. словом пет форинти месечно служи. Нека се дакле нико не зачуди, што у овом добу можда први баш клисурски учитељи усташе и најпречи пут, за обезбедити себе и школу, потражише, а да је то жеља и читавог овостраног срп. нар. учитељства, о томе већ није ни двоумити.

Народна просвета.

Један учитељски глас из Крајине. Што хоће хрватски пучки учитељи, а што хоће свећенство? Да ли су учитељски захтеви оправдани? У колико им то свећенство одриче и да ли по праву?

(Свршетак.)

Искуство нас даље учи, да човек по нарави нити је добар ни злочест, а какав постане, тога је увек околица учинила; она га учини добрим или злим. У коликој је мери он добар или злочест, зависи дакако и од његови прирођени способности. Тим пак непризнајем ни Калинову предестинацију ни ти турски фатум, премда обоје нешто истине у себи садрже; тек нипошто допустити се не може да је већ из почетка по Богу опредељено, да ми доброчинци или злочинци постанемо. Кад би то тако било, што би ту до правице божје држати морали? Ми постанемо, као што је горе наведено, добрим или злим упливом овога света, не определењем божијим, зато морамо ми наше искустно деловање код одгојивања деце прама томе удесити, а не на Бога се ослањати.

Моралност или ћудоредност једнога човека оснива се на цењењу предмета, чина и одношаја овога света. И колико је ово оцењивање у човеку усавршено, и колико он знаде већа добра и већа зла од мањих разликовати; већа добра више ценити него ли мања, и тако зла избјегавати, своје дјеловање према тому удесити, у толико је он моралан. Точно и савршено разликовање бит ће само изображеном и изкусном човјеку могуће. У кога овог усавршења нема, тај мора на добар чин присиљен бити, тај чини добро само од страха.

Да своје знање допунимо, да своју ћуд умиримо, да своје јаде лакше поднесемо, треба нам некаквога помоћнога средства. Ту видимо, да нас наше биће нука на веру у Бога, вјечност душе и награду. Ово су они појмови, што но вјеру сачињавају. Морално усавршење и разборит човјек при знаваt ће и цјенит ће Бога као највеће добро. Бог дакле ступи код њега у ред вредности, али се зато морал ипак на вјери не оснива. Морал постане у нашој души неодвисан од вјере.

Мудри, морално савршени чинит ће добро једино ради добра и ради тога, што он другчије чинити неможе, јер му то његова ћутарност не допушта. Глупи сурови човјек чини добро само од страха пред Богом и његовими заступници на земљи, који вјеру зло рабе, ако ју само као страшило за глупе употребљавају. Вјера је дакле подпором морала, али морал не прониче никако из вјере. Ако ми штогод само од страха чинимо, онда нисмо никад слободни и право ћудоредни. — Ову сам разправу написао, да господи докажем, да би учитељ дјецу у моралу подучавати, на Бога и на вјечност душе и т. д. упућивати могао, без да он конфесијонални догматички вјеронаук предаје, тај ћемо за увјек господи свећеником оставити, али само за онда, кад дете толико зрело буде, да га појмити може. Ми им обећајемо, да се не ћемо нипошто упушћати у поговарање једне или друге вјере, јер је наше начело хуманизам, љубав једнога према другому. Још им толико кажемо. „Ви можете својим упливом поједине, вам несвиђене о собе уклонити, напредак за неко време обуставити, али свијет у свом напредном колању не ћете никада зауставити, а зато нек вам повјест сведоком буде. Свиет, и то сам хрватски свет већ је увидио, и колико је самостално кретање за успјех ствари потребито, за ото и настоји одјелити судство од муниципијалне управе; зато се настоји да се обћинам колико је могуће подиели самосталности, заиста ће и то на ред доћи, да се богоштовље од наставе одиели. Или зар само за нас учитеље да буде самосталност неспасоносна? Не, не! то није! Господа свећеници рада су само господовати и боје се, да им то неће поћи за руком, ако би им школе одузели. А ту се опет туже на народ, како је глуп и неспособан и да није у стању сам собом управљати, а камо ли са школом; колико им то замршености чини, ако они као школски надзорници немарну децу обћинском уреду пријаве; јер начелник, обично глуп и слиепо оруђе батинами претепена деградирана фелдбабе, сада морда обћинскога биљежника, вели обично: „видиш, то ти је опет поп учинио! Па зашто неће да на нам ствар препусте? На ото би могли рећи: „У том грму лежи зец,“ докле је народ толико глуп, дотле они шћиме по вољи управљати могу.

Сами увиђају, да су до сад мало учинили за пучку просвјету, а да су више учинити могли. — Имадемо ли бољу будућност очекивати, зато нам ништа нејамчи, имамо управо обратно јамство у досадањем искуству.

Но какву самосталност тражимо ми? Ми не тражимо, да од свакога надзирања риешени будемо, обратно, ми управо надзорништво тражимо, али нека нам буде надзорник из наше средине, који је наше јаде, туге и муке трпио: јер је само он по свом изкуству кадар нас просудити; он је овде струковњак а свећеник је у тих стварих лајик. Гете о том вели:

Wer nie sein Brot mit Thränen ass,
wer nie die kummervollen Nächte
auf seinem Bette weinend sass,
der kennt euch nicht, ihr himmlischen Maechte.

Па онда неодричемо се оних, који по нарави право имају, да се о нашем раду осведоче. То су на првом месту родитељи, који су нам ради неспособности или помањкања времена један део своје дужности уступили, т. ј. да одгајивамо њихову децу, па нас у ту сврху за наш труд и награђују. Друго место заузима држава, јер она неможе допустити, да се у школи ради о њезиној пропасти. Пропаст државе била би безбоштво; заото неће она ни допустити, да се то у школи шири. Настава у конфесионалној вери наступи тек онда, кад дете дозре, да те ствари појмити може, дакле кад из пучке школе иступи. У тих ствари подучава свештеник, и он нека буде од свећеника надзиран, ми против тога немамо ништа, јер је тако право, али школа припада нам. Овде мислим, да сам учитељске тежње оправдао. На свршетку питам још нашу господу свећенике, да ли њихово толи горко нападање на нас доликује духу Исуса, у којега име све и сва чине?

Ј. Г.

(Овај чланак, из пера једног међу најбољим педагозима у Хрватаској, и врлог поборника народне просвете у братском нам хрватском народу, уврштујемо у лист с примедбом, која карактерише уједно стање данашњег новинарства, а та је: да му ради тежње и правца, која свећенству хрватском не годи, нехтедоше отворити својих ступаца баш они листови, који се либералним и народним крсте.

Шат наступе и по народну просвету бољи дани. Само ове нетреба чекати с крштеним рукама, а ту је учитељство позвано, да у првом реду ради, јер радећи за народ на томе пољу и само ће за себе плода брати. У.)

СРПСКИ ЦРКВЕНО-НАРОДНИ САБОР.

Седница од четвртка 4. јула.

Галерији и сви ходници дупком пуни.

Грујић отвара седницу у 9. часова пре подне,

Др. Т. Недељковић чита записник прошле седнице.

Др. *Св. Милетић* примећује да је било меродавно при верифик. Радошевића осим „живио", и та околност, што није ни са чије стране против избора протест уложен.

Мита Долга вели да он није као што у записнику стоји, предложио, да се ту нов избор нареди, него да се предузме ужи избор.

Пошто је *др. Бр. Стефановић* још гг. др. Св. М. и М. Д. умолио, да своје примедбе по старом саборском узус-у писмено поднесу, да се неби која друга реч увукла, те опет смисао њихове поправке променула. —

Сабор одостоверава тај записник уз поменуте примедбе.

За тим предложи *Брановачки* за одбор финанцијски: проту Стефановића, Јоцу Деспинића, Ил. Гутешу. Сабор их једногласно усваја.

За тим устане *Александер Николић*, и предложи у име своје и више једномишљених посланика саборских, с којима се је о том посаветовао за изборног председника *Стевана Брановачког*.

Грујић вл. пита, хоћел цедуљама или акламацијом бирати. Сабор усвоји последњи начин и тако буде Ст. Брановачки акламацијом и уз живио за изборног председрика изабран.

Ст. Брановачки: Сл. сабор изволео је мене, поред толики изврсни и даровити мужева, који и заслуга на црквено-просветном пољу имају, изабрати и том чашћу одликовати, да се под мојим председништвом обави избор митрополита-патријарха. који је у повесници српској врло знаменит већ и за то, што први пут под изборним председником грађанског сталежа, ког је сабор изабрао, бира. Ја предпостављам да Ви велешгов. господо, предпостављате, да и ја могу још учинити нешто добра и ако сам старац од 70 година. Почем се старост пак од личности оделити неда, хтедосте тиме и моју личност одликовати, кад сте ме за тако велико достојанство изабрали. Ја вам зато срдачно захваљујем и вршићу с радошћу и поносом своју дужност. (Бурно живио!)

Др. *Јов. Суботић*: Г. краљевски комесар дирнуо је у свом говору, којим је овај српски црквени народни сабор отворио пријатно у једну жицу у срдцу нашега народа, која се увек одзивала, и то увек одзивом једнаким, једнако племенитим и узвишеним.

Та је жица: *традиционална верност српскога народа.*

Сабор овај, који народ српски на овом месту заступа, не може да се и данас том позиву сходно традицији народној једнако и једнако племенитим и узвишеним одјеком неодзове.

И зато знајући, да у свим нашим срдцима једна струја у овом погледу струји, предлажем:

Нека славни сабор закључи: 1., да се са стране овог сабора изрази непоколебива верност и оданост српскога народа овде заступљеног напрема превишњој особи премилостивога владара и напрема превишњем владајућем дому, као и патриотска привржeност напрема држави нашој.

Ако сл. сабор ово прими, имао би други допуњујући предлог.

Предлог се тај усваја уз б рно живио од стране сабора.

Допуњујући предлог гласи:

2. Да се умоли председник овога сабора, да овај израз приобшти кр. комесару и њега замоли, да израз овај лојалности наше Њ. Величаству до превишњег знања принесе.

Грујић: Да могу ово учинити, молим да оду неколицина по кр. комесара, које је он означио.

Вкадика *Грујић* опет позвавши гг. проту Бранковића и јереја Јовановића, оде с истима нуз прву депутацију по г. кр. комесара.

Кад је у пратњи депутације кр. комесар и актуар Киш у подпуној гали у саборницу ушао, поздраве га посланици са живио. Заузевши своје место, устане влад. Грујић од владичанског стола и ово од прилике рекне:

Ваша Преузвишеност! Српски црк.-нар. сабор закључио је, да се изрази непоколебива верност и оданост према Његовом Царском и Краљевско-апостолском Величанству и патриотска привржeност према држави, и ја молим Вашу Преузвишеност, да ове топле изразе непокнлебиве верности и оданости Њег. Вел. до превишњег знања да тавити изволите.

Док је ово г. владика Грујић говорио стојали су сви чланови сабора.

Краљевски комесар, г. дворски саветник Хубер, чита седећи свој говор, који од речи до речи овако гласи:

Славни Саборе!

Изјаве ове верности, и хомагијалне покорности, што су у име славног сабора и уз његов у скупу изражен пристанак према Његовом Царском и Апостолско-Краљевском Величанству, нашем премилостивом Господару и Краљу и према највишем краљевском престолу, предамном изражене свечано, примам ја као потекли од срца излив традиционалних осећања и владања сваког народа; и овлашћењу моме сходно, уверавам славни сабор о непроменљивој превишњој милости, с којом је Његово Царско апостолско краљевско Величанство према вернима грчко-источне српске цркве разположено, а уједно и о томе, да ћу овде поднешени израз хомагијалне покорности славног сабора, Превишњем престолу на степене положити.

С радошћу изјављујем код ове прилике и то уверење моје, да ће именом Славног сабора онако живо изражена оданост наспрам државе и опште отачбине наше на свима крајевима њеним подпунога одзива наћи.

Пошто се славни сабор по правилу саставио, приспео је сада онај важни час, где је славни сабор позван, да ради попуњења архијепископско-митрополитске и патријаршеске столице, по до сада постојећем и законски непромењеном обичају приступи гласању.

Верност она и љубав, с којом је свагда био привржен својој цркви и црквеним својим достојанствима српски народ, јамчи мени и код ове прилике за оно уверење славног сабора, да је у споменутом архипастирском достојанству за благо цркве и верних, успешно дјелање само таква личност развити кадра, која је у вери својој тврда, непоколебљива, која је чистом нарави, и хришћанском љубављу одушевљена у унутарњости својој.

Тесни одношаји, што постоје између цркве и државе, није само наравски излив оне заштите и подпоре, у чем црква удиоништвује по наредби закона; него је уједно и темељити разлог тому, да у архипастирском достојанству само таква личност може дјелати са трајном користи, и с успјехом, која је дала од себе неоспорне знаке непоколебливе верности према Превишњем Престолу, ревностне љубави према отаџбини, и сваког безсебичног пожртвовања у извршавању ових грађанска врлина.

С тога се ја неуздржавам изјавити ону превишњу жељу Његовог царског и Апостоличко-краљевског Величанства, да би се по славном сабору за архијепископа-митрополита, и патријарха изабрао такав, у земљама што под угарску круну спадају, стануујући посвећени Епископ-дијецезан, који способношћу, заслугама, а особито осведоченом у највишој служби Његовог царског и краљевског апостолског Величаства извртном и најтоплијом ревношћу, друге надмашује, те се тако не само Његовом царско-апостолско-краљевском Величаству повољан, него и као такав јавља, који за целокупну грчко-источну српску митрополију користи пружа.

За два вјека није још никада било случаја, да бивши сабори ни су затим тежили, да доведу у склад правац избора са отачком намером Његовог царског, и апостолско-краљевског Величанства.

Уверен сам, да славни сабор ни сада неће са мањим поверењем и са мањом одношћу тежити за тим, да се то велеважно споразумљене постигне, када му његових црквених, школских, и фундационалних дјела развитак, и полагање на сигуран темељ, баш такво узајмно умирење у лицу Архипастира, у још вишој мери пожељеним чини. Пре него што би дакле славни сабор приступио к овом важном и у будућност дубоко засецајућем делу, позивам присутног господина епископа, да се ради призивања светога духа одаду у цркву, молећи Бога свемогућега за помоћ, да отложивши заблуде, и савладавши страсти, са чистом душом и од сваке човечке и наклоности и одвратности удаљеном, можете положити једну од најјачих основа, будућем процвитању своје цркве. Што славни сабор на то опомињем ја, не позива ме тога ради само дужност моја, него ме на то гони и унутарња, искрена побуда срца мога.

У осталом остављам поштованим заступником на вољу, хоће ли они одмах, по свршетку службе божије приступити избору, или ће исти одложити, на сутра дан.

Почетак избора изволиће ми славни сабор дедутацијом доставити до знања, и уколко би се при изборном чину породиле разлике у мњењима, те би моје решење такових нужно било, то ће ме слав. сабор о томе неодложно известити, и дочекати, да у седницу сабора дођем.

Свршетак избора имаће ми се одмах јавити, да исход тога у седници славног сабора оверовити узмогу."

— Кад се призивање св. духа у саборној цркви свршило, врате се с места сви присутни посланици у саборницу.

Председник *Ст. Брановачки* моли многобројну публику да се изволи из саборнице у далити, почем са акт избора у тајној седници и без присутности кр, комесара обавља, обећавши јој да ће одма по обављеном избору, њојзи, публици, врата отворена бити.

Сва публика и известитељи разни новина остављају сазорницу.

По удаљењу публике, приступи се одма самом акту избора.

Председник за избор читао је алфабетичким редом имена посланика. Сваки је посланик приступио за тим столу, и на чист табак артије по реду прозивања написао ово: да гласа за преузвишеног владику будимске дијецезе, **Арсенија Стојковића.**

Поднис: име и презиме посланика и изборни срез у ком је дотични посланик изабран. То је исто и перовођа др. Бр. Стефановић у записник бележио.

Од присутних 70 саборских посланика, добио је Арсеније Стојковић 63 гласа, а седморица посланика, и то: Јоца Живковић секцион. шеф у Хрватској, архимандрит Тофеан Живковић, Коста Станковић; а из пакрачке дијецезе: прота Чуповић. Бабић, Мејић, и световни Коста Поповић, уздржали су се од гласања.

Акт избора трајао је од 11 час. пре подне до 1 и по после подне, сад буде записник оверовљен, и председник прогласи резултат избора, да је владика Арсен Стојковић једногласно за митрополита и патријарха српског избран, што од стране посланика са громким „живио" поздрављено буде.

За тим др. Суботић учини предлог: да се Њ. Вел. поднесе представка с молбом, да благоизволи избор митрополита-патријарха потврдити; да благоизволи одобрити закључак пређашњег сабора о дотацији митрополита, или бар да изда наредбу, да ће касније решење дотација важити и за новопостављеног митрополита; да благоизволи одобрити да се упражњене столице епископске не попуњавају док конгрес са постојећим синодом не би споразумео се о начелу учешћа конгреса при пристављању владика предлог овај би једногласно усвојен и зготовљена представка би прочит и анаједногласно одобрена.

Затим се записник оверови, кр. комесару јави се истом депутацијом, да је чин избора обављен кр. комесар дође у саборницу, даде на ново прочитати записник о течају избора, придода ту са своје стране клаузулу оверовљења.

Кад је публика резултат избора чула, заорило се из силних радосних срдаца Срба са свију српски крајева, громогласно и трајно: **живио Арсеније V. патријарх српски.**

Силни телеграми летили су из Карловаца на све стране и у таквом броју, да је преко 70 телеграма још у вече на експедицију чекало.

Као што се чује, стигло је у Карловце и од самог цара неколико телеграма.

НОВИ САД 4. јула. На српској великој, новосадској гимназији почети су *испити годишњи* дне 1, (13.) јулија и трајаће до 12. (24.) истог месеца. За тим ће бити *испит зрелости* дана 13. (25.) јулија. Писмени испити зрелости већ су обављени.

НОВИЈЕ.

Из Беча телеграфишу: Кнез Милан на путу свом у купатила свратио је 14 јулија у Беч и ишао је таки у походе грофу Андрашију. Овај не беше дома. Место њега барон Орци вратио кнезу подворење. Другог дана по томе отпутова кнез Милан у Ишел гдеће учинити подворење аустро-угарском цару и краљу Франц-Јосифу.

— У Кисингену покушао је некакав Кулман, калфа бачварски (пинтерски) да убије кнеза Бизмарка. Калфа је тај члан римок. момачке дружине, Засужњен помете у тамници признао је самом Бизмарку у очи, да га је хтео убити, и да их је и више, који за тим иду, да му главе дођу. А узрок је тој срчби, што Бизмарк „гони" римокатоличко свештенство у Немачкој.

ПРИПОСЛАНО.*)

Седа коса, борно чело прошлост му је пуна рана,
Грешник мисли себе пере, кад стотине чистих кља.
J. J.

Познати са своје лажи злосретни Јован Поповић Зубан из Карловаца, да би се што боље додворио своме идолу г. К. Ненадовићу, саструга са његови чизама блато и замаза свој образ, да му пред истином не црвени, те протури у једном додатку „Заставе" пеку пашквилу, коју је кадар написати само такав човек, као што је Зубан. У њој осим друге честите браће нагрди и мене, но ја таким људима, као што је кубура-Јанош Зубан у кратко одговарам:

Ако смо као што он вели толике своте штедионичких новаца протурили (које није истина), то нам само на част служити може, јер их поштено вратисмо; али никога као он „во искушеније" не доводимо, да данас људе зовемо на вечеру, а сутра на жиру — и да се од нас људи клоне као шугаве овце.

А што се несретник хваста својим родољубљем и поштењем, па то му велим: на част му маскирано родољубље, а о поштењу његову умеју Карловчани много и много приповедати.

Оволико за сада, а ако хоће више, то му стоји свагда на биљези.

У Карловци на Видов-дан 1874.

СВЕТОЗАР А. ЈАНКОВИЋ,
Шома.

*) За ствари под овом рубриком неодговара уредништво. У.)

ТРГОВИНА И ОБРТНОСТ.

СИСАК 30. јуна. Пшенице, ¾ жита, наполице нема. Кукуруза је имала приличан однос до 20.000 већим делом за Каршт и Корушку разпачаних вагана хватали су цену од 4 ф. 30—33 за цол. цен. босанске, а 4 ф. 30—33 за 86 фун. потиске робе, код свег овог доста знатног односа нису се цене натегнути даље, јер су довози већи од односа били. И зато што су се купци на једно време робом обскрбили, а на шпекулацију се код садањи цена и несигурног односа никому неће, робе пак на води, као у путу још много има, сва је прилика, да ће цене још знатно натраг ићи.

Зоб је на сасвим хладно мнење пала. У очиглед жетве које обећава врло издатна бити, уступчавају се купци, исте маленкости, које се на пијаци налази, са ценом на 5 ф. 50 н. обореном прихваћати.

Воде су сасвим омањиле, те су за пуне терете неспособне. Време врло топло.

ОГЛАСИ.

СТЕЧАЈ.

На упражњено учитељско место женске школе у Товаришеву отвара се стечај. —

Плата је 400 фор. авр. — слободан стан и огрев у натури преко зиме. —

Проситељи имаду до Преображења са доказима снабдевене молбенице овдашњем школском одбору поднети. —

Поред предавања у дужност спада учитељу редовно појање при богослужењу у цркви. — 2—3

У Товаришеву, 16. јунија 1874. МЕСТНИ ШК. ОДБОР.

Мануфактурна трговина
ЂОКЕ ШЕРДАНА
у Вршцу,
потребује једног млађег спомоћника, практиканка или шегрта. 3—3

I. ЦР. КРАЉ. ПОВЛ. ПАРОБРОДСКО ДРУШТВО.

Дуготрајно лежање неподигнуте робе и множина њезина тако се је већ на стајама паробродарскима а поименце овде умножало, да су наши простори за њезин причув већом страном само таковом робом закрчени, пак другој руководњи сметају.

Подписано оправништво даје си част услед тога по налогу свог обртног управитељста за Угарску овим свестрано огласити, да је од сада приморано гледе такове неподигнуте робе по дотичним наредбама точно се држати, и зато п. н. примаоце умолити, да амо дошлу робу, како се та пријави, или одма, или у најкраће време подигну, јер другачије би сваки пут без сваке изнимке по §. 40. пословни наредба поступати морало, као што је то на свакој пријавници (Aviso) остраг у кратко обиљежено, нашто се особита пажња овим препоручује.

Уједно се на то опомиње, да за неподигнуту лежећу робу свако јемство друштва после 8 дана престаје, и да ће се прописана причувна пристојба (Lagerziens) за сваку дуже од 4 дана лежећу робу рачунати.

У Новом Саду 3. јула 1874.

ОПРАВНИШТВО
1—3 I. ц. к. повл. паробродског друштва.

ПРОДАЈЕ СЕ
из слободне руке један леп кућевни плац на пијаци преко од велике гостионице. Ближа условија могу се код браће Р. Стефановића у Сентомашу дознати. 1—3

ПРОДАЈА ШПЕЦЕРАЈСКЕ ТРГОВИНЕ
ИЗ СЛОБОДНЕ РУКЕ.

Потписана удовица — мати покојног Јована Беље Поповића из Вуковара, рада је његову преоставшу са свим нову шпецерајску и књижарску радњу, коме међусловно препродати. С тога који би исту прекупити хтели, нека се изволе посебним писмом од потписане опширније известити дати, или доћи и себе о свему потпуно уверити.

У Вуковару 2. јула 1874. ЕВА ПОПОВИЋ.

Мануфактурна трговина
ЈОВАНА ПЕТРОВИЋА
у Земуну, 2—2
потребује једног доброг спомоћника, који српски, немачки и мађарски говори, може одма ступити.

СПРАВЕ
ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

могу се добити код подписани као што следује:

Једна млатица од 6 коња снаге из фабрике Claytona Schutlevorta Linkoln-a у Инглеслој кошта овде 700 фор.

Једна млатица од 6 коња снаге из фабрике Стевана Река у Пешти кошта овде 600 фор.

Једна млатица по американској системи са витлом на коли, да се може привлачити кошта 400 фор.

Једна млатица собствени наш производ кошта без сламотреса 250 фор. а са сламотресом 300 фор. а. вр.

Једна млатица са витлом на ступцу по системи Пинета немачки производ 200 фор. за два коња по 80—100 крста врше на дан.

Једну сејаљку од Claytona и Schutlevorta по системи Гаретовој од 13 редова дајемо за 300 фор.

Једну сејаљку од Маршала од 13 редова за 300 фор.

Једну сејаљку по новом начину, лаку пара 11 редова а и горе сеје како ко воле, треба један коњ, а кошта само 1 ф. 40 н. а. вр.

Једна сејалка што човек о врат обеси да може једнако сејати кошта само 20 ф.

Једна сејаљка по гаретовој системи са дрвени точкови и нужним ливеним и кованим гвожђем од 13 редова врло солидно урађена кошта на месту 240 фор. а. вр.

Ветрењача од 30—50 фор. Можемо увек послужити са чистом и лепом робом а најдуже за 8—10 дана.

Нацрте из по нас важни узрока за сад неиздајемо а по овом опису мање више знаду и наши земљеделци те фабрикате.

Условија су ⅓ капаре а остала у наточ или меницу са три подписа на 3—4 месеца.

Manojlović & Comp.
u Sentomašu
3—3

Властник др. Свет. Милетић. Одговорни уредник Стеван Поповић. Издавалац „Задруга за срп. народну штампарију

Српска народна задружна штампарија.